

АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ: ПРАКТИКУМ

Приклад системного аналізу поезій «Різдво» і «Коляда» Б.-І.

Антонича

Вивчення творчості Богдана-Ігоря² Антонича ще в середній школі має бути важливим етапом у розумінні системи української літератури (принаймні її поетичної складової) ХХ століття. Б.-І. Антонич є тим українським поетом, який зумів витворити в стихії української мови міф (залучивши світовий міфологічний субстрат). Насамперед ідеться про міф України. Складовою цього інваріанту (основного міфу) є міф про народження і загибель Христа в Україні.

Два вірші «Різдво» й «Коляда» — це поетичні системи, які постають уламками величного міфологічного айсбергу, що прагнув створити Б.-І. Антонич. Ці два невеличкі у формальному аспекті вірші, які належать до збірки «Три перстені» (сама назва має глибоке філософське підґрунтя, адже трьома перстнями — є перстень пісні, перстень молодості та перстень ночі), — чи не найглибша спроба осягнути міф про народження і загибель Христа, який у поетичній уяві перенесено в Україну, хоча важливо уточнити географічний простір, у якому відбуваються події, адже Україна Б.-І. Антонича — це насамперед його рідна *Лемківщина*. Саме з цього куточка поет прийшов у великий світ, назавше лишившись спорідненим зі своєю малою батьківщиною. Ця спорідненість виявляється на рівні поетичного осягнення світу, заглиблення в складні космологічні процеси. Для Б.-І. Антонича земля — метафізичний простір, із якого народжується людина і в який вона повертається. Часом у поетичній лабораторії людина наближається до рослини, адже, за Б.-І. Антоничем, саме рослина залишається на все життя найвірнішою своєму місцю народження. Про це згадує й Д. Павличко в передмові до видання Антоничевої поезії «Пісня про незнищенність матерії»: «Невпинний рух матерії у формах живого і мертвого, свідомого і несвідомого, безконечна перебудова цих форм на основі їхньої взаємо-проникності, спільності в найменших частинах будівельного матеріалу — атомах — забезпечує людині «матеріальне безсмертя». Але людська свідомість скоріше погоджується на своє матеріальне продовження у вигляді дерева, квіту, листка, ніж у вигляді каменя, глини, пілюги.

Свідомість неохоче доходить до повної резигнації в цьому передчутті, бо головним у її роботі є жадібність пізнання. І вона тягнеться туди, де є більша таємничість і діяльність, — у світ, ближчий людині, в органічний світ. У поезії Антонича перехід свідомого в несвідоме, людського світу — у зелень рослинного космосу дається як шлях пізнання, а не шлях зникнення людини... Чому Антонич так часто і так пристрасно

² Треба зауважити, що сам Антонич писав своє ім'я без дефіса: Богдан Ігор Антонич.

«вивчає» взаємини людини і рослини. Чому «рисі», «бацилі», «комети» та все інше з тваринного і неорганічного світів до його поетично-філософської концепції світу входять більше перерахунково, механічно, як поняття одного ряду, але цілком інших емоційних величин.

Справа, здається, у тому, що рослина має недосяжну вірність місцеві народження, дитячу безвідповідальність за своє життя, мінливу зовнішність і вищий смак у достосуванні своєї індивідуальності до навкружжя, до часу року і днини, до ясної погоди й іншого настрою неба. В рослин немає звірячої брутальності і хитрості при відстоюванні своїх прав на життя, зате вони мають мовчазну терпеливість і загадкову витривалість у люто несприятливих для життя місцинах. Та найважливіше — це їхня краса, така відмінна від краси людини як тваринної істоти, і божевільна щедрота та безкорисливість, ніби розрахована на людський користок, на допомогу людині. Все це будить захват поетичної уяви. Хаотична потужність, яку оспівує в рослинах Антонич, може заслонити найважливіше в його поезії — намагання зглибити психіку людини через «психіку» дерева... Бажання довести, що свідомість, обмежена соціальними та етичними законами, може пройти шлях самовідчуження, звільнившись на рівні «рослинної» душі від тих законів, стати індиферентною соціально та етично, ніколи не затуманувало поезії Антонича. «Свідомість, — кажучи словами Стефаніка, — держиться на вершці життя, бо вона вершок самого життя». Антонич хотів пізнати, з чого росте, на чому тримається, чим живиться «вершок життя». Його метафори були наче драбини, по яких він опускався, як йому здавалося, до тверді, з якої і вибилося дерево з вершком свідомості — людина³.

Незнищенність — можливо, це поняття варто тлумачити в тому аспекті, що для Б.-І. Антонича світ — це колообіг енергії, речовин, це Всесвіт, який не розвивається лінійно, але для якого в центрі руху — коло, замкнений простір, який є безмежним. Безмежжя в такому разі постає не зовнішньою сферою, а внутрішньою; світ Б.-І. Антонича незнищений, позаяк усе в ньому перетікає з однієї речі в іншу, це архаїчний світ, у якому немає протиставлення між людиною як суб'єктом та світом як об'єктом. Існує магічне коло, нерозривне коло, у якому існує світ — тваринний, рослинний, людський. І, звичайно, у цьому світі є й трансценденція. Це світ чудасії, світ ірраціональний, який неможливо пояснити з позицій раціональної філософії, з позиції раціоцентричного світогляду. Складові елементи в такому разі розсипатимуться в руках того, хто хоче причаститися енергією поетичного світу Б.-І. Антонича.

Показовими в цьому плані є вірші «Різдво» і «Коляда» зі збірки «Три перстені» (1934). Можна сказати, що саме ці вірші — у центрі всієї збірки,

³ Павличко Д.В. Пісня про незнищенність матерії // Антонич Б.-І. Пісня про незнищенність матерії. Поезії. — К.: Радянський письменник, 1967 — С. 28-29.

адже їх розміщено за порядком під номером 24 і 25, усього ж у збірці 48 поезій, отже, це підтверджує їхню центральність.

Д. Павличко наводить таке міркування: «Львівським духовникам, що в часи Антонича простирали і над літературою своє можновладдя, подобались так звані релігійні мотиви поета. Дійсно, у першій главі «Книги Лева» Антонич захопився обробкою біблійних легенд. Обробка була поверховою, формальною, а не заперечливою щодо суті цих легенд. Плющ витких і слухняних, але неспроможних розвиватися суверенно метафор не сховав під своїм листям їхньої твердої містичності. Зовсім інакше поведився поет з релігійним матеріалом у «Трьох перстнях». Тут Антонич нагадує народних різьбярів, що обличчя розп'ятого Христа творили подлуг свого обличчя або частіше на взір обличчя того жебрака, що завжди тинявся попід лемківською церквою»⁴.

Але повернімося до двох аналізованих у цій розвідці віршів. С. Росовецький зазначає: «Однією із світоглядних передумов ідеї перенесення біографії Ісуса Христа в Україну було загальноєвропейське середньовічне сприйняття історії. Відомо, що середньовічна людина не помічала повільних змін у суспільстві та природному середовищі, а в сучасності бачила лише повторення того, що вже було раніше. То ж не дивно, що вже візантійські іконописці переодягли персонажів Біблії у свої хітони, туніки, гіматії та мафорії, а на берегах середньовічних західних рукописів вони з'явилися у строях "варварських" королів, лицарів і селян. Хоч у Православному мистецтві продиктовані візантійцями естетичні канони були більш жорсткими, поступово і в Україні з XVII ст. лише на іконах таких як "Покров", "Здвиження" та "Народження Марії" серед натовпу або другорядних персонажів з'являються постаті в національних строях, а пейзажі починають нагадувати міста Західної України. Почнемо з текстів, у яких народження Христа в Україні змальовується вже не як здогад царя Ірода, а як подія поетичної реальності — з поезії Б.-І. Антонича "Різдво" і "Коляда" зі збірки "Три перстені" (1934). Перша звучить ідилічно, але в рядках "Народився Бог на санях в лемківським містечку Дуклі..." є й нотка неспокою: "на санях" у давнину — і не таку вже й далеку (подекуди ще на початку XIX ст. — ховали небіжчиків). У "Коляді" напруження внутрішнього драматизму поступово зростає:

*Тешуть теслі з сїбля сани,
стелиться сніжнїста туть.
На тих санях в синь незнану
Дитя Боже повезуть.*

*їдуть сани, плаче Пані,
снігом стелється життя»⁵.*

⁴ Там само. — С. 23.

⁵ Росовецький С.К. Міф про народження і загибель Христа в Україні // Ритуально-міфологінчий підхід до інтерпретації літературного тексту. — К., 1998. — С. 10-12.

Отже, наразі варто підійти до омилення двох віршів, зазначених на початку, — «Різдво» і «Коляда». Одразу б хотілося звернути увагу на перший катрен у вірші «Коляда»:

*Тешуть теслі з срібла сани,
стелиться сніжиста путь.
На тих санях в синь незнану
Дитя Боже повезуть.*

Дослідниця Марина Новикова по-своєму трактує вірші «Різдво» й «Коляда» в Антонича: «З усіх сільських занять найчастіше в його світі згадуються ремесла. Втім, і ремесла переважно обираються ті, які й донині ближче стоять до магії, до сотворіння речі яко *сотворіння світу*. Та й тут іде відбір: Антоничеві теслі споруджують храм охочіше, аніж стіл, а стіл — імовірніше, аніж вориння (загорожу). Принцип зрозумілий. Чим символічніший, сакральніший предмет, тим швидше візьмуться його виготовляти Антоничеві майстри-маги. Якщо вже тесати сани, то не прості, а срібні, щоб їхала ними Ясна Пані — Божа Мати...»⁶. Мотив кресання належить до тієї системи мотивів, що постають дуже давніми, адже належать до світотворчих (ткацтво, плетіння тощо — ці заняття мають глибоку архаїчну природу, їх пов'язано з витворенням Всесвіту, тобто з космологічним ритуалом).

І справді, тільки-но прочитавши перший рядок вірша «Коляда», хочемо поставити собі запитання: чому теслі тешуть сани саме *зі срібла*? Як ми знаємо, перший рядок у будь-якому тексті — сильна позиція, яка має щось позначати, на щось указувати, до чогось підштовхувати. Але в цій строфі маємо доволі химерний метафоричний образ: *теслі, які тешуть сани зі срібла*. А чи можна тесати срібло? Можливо, хтось заперечить і скаже, що не варто вдаватися в такі фізичні тонкощі, адже ми працюємо не із сопроматом, але мене особисто перший рядок трохи сконфузив. Ну не можуть сани бути зі срібла. Просто срібло неможливо витесати. Що ж тоді перед нами? Парадокс? Логічна хиба? Гра? Здається, що з першого рядка ми маємо справу з трохи іншим феноменом: це феномен «чуда». Саме як початок чудасії, міфічного дійства можна пояснити цей рядок. Світ, який буде витворено далі, — цей світ неможливо пізнати раціонально, його можна лише пережити, у нього треба вірити, адже він апелює не до раціонального знання реципієнта. Перед нами відкривається містерія про народження Христа.

Але тоді одразу виникає друге запитання:

*На тих санях в синь незнану
Дитя Боже повезуть.*

І ось уже вся містеріальна краса, усе чарівне марення від чудесного потроху зникає, залишається натомість відчуття чогось химерно-страшного, трагічного. Постають асоціації, що на санях раніше везли

⁶ Новикова М. Міфосвіт Антонича // Сучасність. — 1992. — № 9. — С. 86.

небіжчика. А тут раптом у синь незнану мають повезти Боже дитя. Чому саме на санях? Чи не приховано тут *імпліцитних контекстів*? Чи не вбачається в цій першій строфі якоїсь приреченості, наперед визначеної трагічної долі Божої дитини, яка мусить пройти визначений шлях і випити гірку чашу за свій народ, тобто за Україну, чи навіть — Лемківщину.

Можливо, це лише парадокси історії, але Лемківщина проіснувала ще рівно десять років після смерті Б.-І. Антонича. Надалі історія була нещадно жорстокою з цим прекрасним українським простором, схованим за серпанком гір, захищених від світу, зачудованого в легенда і міфах. До 1947 року лемки жили по обидва боки Карпатського хребта. Північну межу з поляками утворили гірські хребти по лінії Пташова — Шимбарк — Цеклин — Жмигород — Дукля (цей *топос* зазначено у вірші «Різдво», він є маркером ритуалу) — Риманів. Далі хребет переходить у Сяноцьку котловину. Крахом для Лемківщини стало закінчення Другої світової війни. Отже, саме тому Б.-І. Антонича часто називають *поетом Атлантиди*. Лемківщина — містичний простір, про який ми знаємо мало. Але у віршах «Різдво» й «Коляда» тут у зимовий час відбувається щось особливе, містеріальне — у Дуклі народився Бог на санях. Образ «саней» одразу налаштує наше сприйняття на очікування небезпеки, біди, замкненої в магічне коло.

Проте, можливо, варто враховувати ось який компонент: час Різдва, час народження і смерті Христа не має лінійності; це міфічний час, в основі якого — цикл, вічний колообіг, адже щороку в той самий період це дійство повторюється, Христос ізнову народжується — а потім ізнову гине. Поет трансформує історію своєї землі — він перетворює лінійний *хронос* на циклічний і лінійний водночас, адже історія Лемківщини як певного географічного регіону — це лінійна модель розвитку, але саме в цьому місці (не в Палестині, а на Лемківщині, проте в поезії маємо й думку про обраність усіх слов'ян — «*спить слов'янськеє Дитя*») народжується Бог. Отже, поет замикає цикл, підводячи до джерел виникнення лемківського космосу міф про народження Христа. Поет навіть конкретизує місцевість, де народився Бог, — це Дукля.

Метафоричний образ *незваної сині* має особливе прочитання: синій колір найчастіше асоціюється з чимось, що має належність до Божественного, до самого Бога. Синій колір і в українській поезії П. Тичини), і в російській поезії (зокрема в символістів) указує на чистоту. *Синь незвана* у вірші «Коляда» ніби переінакшує таке прочитання. *Синь* указує на те, що шлях дитяти Божого в цьому світі — це шлях у *незнану синь*, тобто шлях до Бога. Але чому в такому разі в цю синь повезуть на санях, нібито це не народжене щойно дитя, а таке, що народилося одразу мертвим, тобто небіжчик? У цьому проступає трагічний бік міфу, адже народження Христа означає, що розпочався відлік днів до загибелі Христа, коли Його буде розіп'ято, і саме з провини галасливої юрби, яка

не захистить свого месію (амбівалентність міфу). Здається, що в *семіосфері* цього вірша закладено ще одну антиномію, внутрішню дихотомію: усе в цьому світі визначено Богом, Бог створив цей світ за своєю подобою, Бог вирішив відрядити у цей світ задля його порятунку Свого Сина, але саме народження Христа чи не найтрагічніше явище, адже на початку ми вже знаємо, чим завершиться міф: Христа буде зраджено, юрба не захистить Того, хто прийшов порятувати її від самої себе, від світу, що потонув у гріхах.

Рядок «Тешуть теслі з срібла сани» повторюється в першому й другому катренах, це повторення ніби окреслює магічне коло (слово «крисані» наптовхує саме на таке прочитання), це структурна частина складного ритуалу. Також варто зауважити, що два вірші «Різдво» й «Коляда» постають у формі хреста: з одного боку, ми маємо рух на саних, тобто це горизонтальний рух, з іншого – приходить Христос, і в цьому разі ми вже маємо справу з вертикальним рухом. Подібна внутрішня структура має глибоке значення й багато чого дає для розуміння поетичної семіосфери.

Другий образ, який виникає в обох віршах, — це образ Пані, тобто Марії. Якщо у вірші «Різдво» Марію названо, то в поезії «Коляда» спочатку ми маємо Ясну Пані, а в останньому катрені — просто *плаче Пані*. Що ж це за Ясна Пані з очима, *наче у сарни*? Чи це не та *Mater Dolorosa*, скорбна страждальна мати, яка одразу асоціюється в читацькій уяві з ніччю після розп'яття Христа, ніччю скорботи й жалю, найстрашнішою для Марії, яка віддала на поталу свого єдиного Сина?! І знову постає антиномія між Божим замислом і людськими почуттями. Але чому вже у вірші «Коляда» ми маємо образ Пані, яка плаче, адже начебто її Дитяті поки що нічого не загрожує?

*Ходить сонце у крисані,
спить слов'янськеє Дитя.
Їдуть сани, плаче Пані,
снігом стелиться життя.*

Але це в тому разі, якби ми не знали, що чекає на долю Дитини, а перед нами не звичайне народження. Перед нами магічне коло, містерія. У цьому разі ми є співучасниками ритуалу, отже, уже знаємо й трагічний фінал, який чекає на Немовля. Поетові вдалося показати найвищі реєстри болю, людського болю матері через смерть своєї дитини: Ясна Пані (означення *Ясна* в цьому разі може бути співвіднесене з означенням «чиста, непорочна») не може відвести тяжкої Долі від своєї Дитини. Вона може лише плакати, оплакуючи за народними звичаями небіжчика. Дитя тільки-но народилося, але час міфу — це особливий час, сконденсований, вічність опроявляє себе за мить, і мить, навпаки, триває вічність.

Доволі складними є образи місяця — золотого горіха в долоні в Марії (можливо, це той самий *Богородичний хліб*, специфічна паляниця). Цікавим у вірші є протиставлення двох кольорів — срібного й золотого.

Золотий колір передовсім асоціюється з Божественним, натомість срібло — «жіночий колір», це колір Богородиці. Важливо згадати в цьому контексті вжитий білий колір, що завжди асоціюється з чистотою, є кольором вічності. Отже, міфологема постає амбівалентною: є смерть, але є й чистота. Образ руки, у якій Божа Мати тримає місяць-горіх, символізує, нібито Марія все ж таки має волю над тим, що станеться, ніби вона своєю рукою може вирішити долю сина.

У вірші «Коляда» маємо порівняння очей Ясної Пані з очима сарни, джерелом якого може бути або Пісня Пісень, або ж, що ще ймовірніше, біблійні легенди про апостолів. У будь-якому разі можна сказати про те, що аналізована поезія Б.-І. Антонича має два плани — два світи: людський і Божественний, земний (реальний географічний) і міфічний (сакральний, безкінечний).

С. Росовецький указує на те, що «фольклорний відбиток цієї версії міфу зберегла, на нашу думку, галицька колядка кінця ХІХ ст., у якій Богородиця розпитує про свого "синонька" і отримує від "сонечка" таку відповідь:

— Там підо Львовом, там під Краковом,
Там Го стіймали, розкряжували.

Хоча тут і застосовано формулу "під Львовом, під Краковом", де знаходимо прийоми "типізації простору", усе ж таки вона вказує і на Західну Україну, і на поляків як винуватців загибелі Христа⁷. До міфу про народження й загибель Христа в Україні дослідник застосовує формулу антрополога К. Леві-Строса, яка в Б.-І. Антонича набуває такого співвідношення між значенням функції й значенням аргументу: «Побудована за цими правилами, логічна схема саморозвитку міфу про народження і загибель Христа в Україні матиме такий вигляд: Загибель (Україна): Спасіння людства (Христос): нова, в Україні Загибель (Христос): Спасіння людства (відроджена Україна). Таким чином, Христос, удруте народившись і загинувши в Україні, виступає як *медіатор*, що допомагає Україні, відродившись після страждань, привести людство до нового статусу»⁸.

Але для розуміння семіосфери віршів, імпліцитних підтекстів, варто вдаватися й до фонічного аналізу, відповідно до моделі, яку запропонував дослідник Ігор Качуровський. Науковець зазначає: «Звуки можуть віддавати всі нюанси людських настроїв — від безжурної прогулянки на санях зимою, через радість і щастя шлюбної подорожі, черва жах і тривоги аж до останньої мандрівки в небуття...»⁹. Або ж: «Часом звукова організація символічної поезії допомагає ліпше розкрити її зміст і сама таким чином набуває певного

⁷ Росовецький С.К. Міф про народження і загибель Христа в Україні // Ритуально-міфологічний підхід до інтерпретації літературного тексту. — К., 1998. — С. 13.

⁸ Там само. — С. 17

⁹ Качуровський І. Фоніка. — Мюнхен: Український вільний університет, 1984. — С. 160.

символічного значення — хоч аудитивні й візуальні образи поезії, взяті окремо, не обов'язково мають бути символами»¹⁰.

У статті «Символіка й містика фонічних компонентів літературного твору» І. Качуровський порушує таке важливе питання: «Подібно до того, як на тому самому інструменті можна грати й сумну й веселу мелодію, так і з певних звуків мови — залежно від того, який зміст передають слова, до яких ті звуки належать, можна витворювати акомпаньямент різних (часто протилежних) настроїв. Вирішальним є не звук, а зміст»¹¹. «Звернімо увагу на один деталь: коли кінські підкови крешуть по каменю — і поет відтворює це звуком "к" — це звичайне звуконаслідування. Але чому козак сумує на у, а ніжиться й милується на і? Очевидно — напрошується відповідь, лише тому, що ці звуки мають якесь позарозумове, символічне або й містичне значення (маркування напе. — Д.Д.)»¹². Звук «у» для дослідника передовсім асоціюється зі смутком і тугою, як, скажімо, у поезії «Жаль» Б. Лепкого. Особливе символічне навантаження має й звук «л» у поетичних творах: «Палятальне "л" — це один із тих звуків, що їх найчастіше вживають поети у символічному значенні»¹³. «Галина Чорнобицька навіть виграла собі псевдонім, де ім'я починалося з "л", а в прізвищі "л" виконувало функцію опорної приголосної: Лідія Далека»¹⁴. Натомість у тих віршах, де «л» співдіє, за висловом І. Качуровського, з «р» символіка перетворюється в містику, як у віршах Олега Ольжича.

Отже, визначмо ті звуки, які є важливими для конструювання атмосфери віршів, внутрішньої семантики. Для того щоб не забирати багато місця в роботі, одразу запропонуємо таку таблицьку за результатами фонічного аналізу двох віршів:

«Різдво»

1 р	3 н			
	4 і	2 л	2 у	
2 р	1 н		2 л	1 у
2 р	1 н	2 і	2 л	1 у
	2 н	3 і		1 у
2 р		1 і	1 л	1 у
1 р	1 н	2 і	1 л	1 у
1 р		2 і	1 л	

«Коляда»

2 і	1 у	1 н	2 л	3 с	1 з
1 і	1 у	1 н	1 л	4 с	
1 у	6 н		2 с	1 з	

¹⁰ Там само. — С. 167

¹¹ Там само. — С. 175.

¹² Там само. — С. 163.

¹³ Там само. — С. 169.

¹⁴ Там само. — С. 172.

1 у				1 з	
2 і	1 у	1 н	2 л	3 с	1 з
1 і		4 н		4 с	
1 і		4 н		1 с	
1 і	1 у	2 н			
1 і	1 у	2 н		2 с	
	1 н	1 л	3 с		
1 і	1 у	2 н	1 л	1 с	
1 і		1 н	1 л	3 с	

Отже, маємо парадигму повторюваних звуків, які налаштовують реципієнта на прочитання поезії в певному семіотичному ключі. Як можна помітити, найчастіше поет вдається до використання звуків «у», «л», «н». Другий звук, як було зазначено, указує на символічне значення поезії, адже сам звук має символічне навантаження, перший — асоціюється зі смутком, тугою, бідною. Алітерація «с-н» — це своєрідна анаграма в цих вторах. Звукова константа, що в різних культурах, до речі, може мати своє символічне навантаження. Також хочеться зауважити й щодо вживання звука «ц» у вірші «Різдво». Цей звук спричиняється до доволі специфічних асоціацій, до певної *ляльковості, поцяцькованості*.

З огляду на зазначене вище підсумуємо, що подібна фонічна організація вірша на звуковому рівні потверджує зовнішню семантику таємничого образу Пані (Божої Матері), яка плаче, адже знає про трагічну долю свого Сина; у такому разі вірш усвідомлюється в свідомості реципієнта як такий, що віщує небезпеку, трагедію, викликаючи відповідні співчуття, співпереживання, настрої туги й жури. Фонічний шар за принципом античної ентелехії доповнює зовнішню семіосферу поезії, опрорявляючи міф про народження й загибель Христа в Україні. У вірші «Різдво» звук «л» співдіє зі звуком «р», що перетворює символіку на містику, перед читачем розгортається складний містеріальний сюжет. І справді, внутрішня структура цього невеличкого формально вірша має дуже глибокі джерела, один маленький вірш у свідомості спричиняється до співпереживання великої події — народження й загибелі Христа, що за своїм внутрішнім значенням співвідносна з містерією. Врепті, барокові містерії часто зверталися саме до цієї події, що є цілком природним і логічним.

Отже, у поезії Б.-І. Антонича маємо розгортання кенотичної історії. У цих віршах важливо вказати й на апокрифічний мотив, яскраво в них представлений. Те, що подія розгортається в Дуклі — визначеному топосі, указує, що цей топос постає маркером ритуалу. Образність поезії багато в чому завдячує сугестивним прийомам. Читач ніби перетворюється на глядача чарівного містеріального дійства (можна припустити, що перед нами — справжній *екфрасис*, подібно до 18-ї пісні в «Іліаді», де описано, що

буде на щиті після того, якого його викує Гефест, адже екфрасис — це опис архітектури, пластичного зображального мистецтва в літературному тексті, із чим ми маємо справу й у поезії Б.-І. Антонича).

МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Тести — спеціально підготовані завдання, виконання (чи невиконання) яких свідчить про наявність (або відсутність) в учнів певних знань, умінь, навичок з відповідного предмета, зокрема з української мови.

Тестові завдання з української мови складені згідно з чинною програмою з цієї навчальної дисципліни відповідно до кожного класу і спрямовані на виявлення рівня теоретичних знань і практичних умінь та навичок.

Для виконання пропонуються:

1. Тести з однією правильною відповіддю, що складаються з умови (запитання) та чотирьох або п'яти варіантів відповіді, правильним із яких є лише один, решта — дистрактори (правдоподібні неправильні відповіді).

2. Тестові завдання на встановлення відповідності складаються з 2 колонок (1-а позначена буквами, 2-а — цифрами). Треба співвіднести подані в колонках записи та зробити позначку в таблиці відповідей; при цьому варто врахувати, що один рядок у правій колонці є зайвим.

АЛГОРИТМ ПІДГОТОВКИ ДО ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Уважно прочитайте тестове завдання.
2. Згадайте теоретичний матеріал (правило), яке допоможе вам у виконанні тесту.
3. Переконайтеся в наявності чи відсутності в тестовому завданні слів **ОКРІМ** або **НЕ**, які докорінно змінюють відповідь на завдання тесту.
4. Прочитайте всі подані варіанти відповідей.
5. Одразу відкиньте ті, у неправильності яких ви впевнені.
6. Уважно працюйте над кожним словом (реченням) тих варіантів, які залишилися.
7. Виберіть правильний варіант, позначивши його відповідно.

РІЗНОВИДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Позначте рядок, у якому допущено помилки у вживанні апострофа.

А. Кав'ярня, між'ярусний, Мар'яна, пів'яблука, нав'ючений.

Б. Дит'ясла, верб'я, п'ять, пір'я, Стеф'юк.

В. Пів'юрти, Припять, безіменний, об'їздити, рутв'яний

Г. Торф'яний, під'їхати, матір'ю, в'язи, зв'ялити.

2. Позначте рядок, у якому апостроф потрібен НЕ в кожному слові.

А. Пів...яблука, любов...ю, п...ята, об...їжджений.

Б. Черв...як, подвір...я, слов...яни, верф...ю.

В. Без...язикий, Призов...я, м...ята, трав...яний.

Г. Мін...юст, між...ярусний, тьм...яний, духм...яний.

4. У якому рядку всі слова пишуться з Ї:

А. Багат...ма, кін...чик, міл...йон, ремін..., літ...ні.

Б. Приятел...ці, нен...ці, дон...ці, різ...бяр, добровол...ці.

В. Парас...ці, Гал...ці, Натал...ці, т...мяний, веселит...ся.

Г. Поділ...ський, домен...щик, черешен...ці, кул...ці, гіл...ці.

5. Позначте рядок, у якому спрощення приголосних у всіх словах передається на письмі.

А. Заїз...ний, піс...сот, хвас...ливий, со...нце.

Б. Очис...ний, піс...надцять, випус...ний, ус...но.

В. Студен...чин, п'я...десять, відпус...ка, сер...це.

Г. Безчес...ний, блис...нути, якіс...ний, щотиж...ня.

6. Виберіть рядок, у якому всі слова вживаються з ненаголошеним И:

А. Стр...міти, в...л...чати, кр...вавий, ч...решня.

Б. Пер...літ, чер...вики, сл...вовий, стр...мати.

В. Пл...вти, тр...мати, тр...вога, гл...тати.

Г. Гл...б...на, в...соч...на, л...в...ня, ш...рочінь.

7. Слова пишуться з буквою И в усіх рядках, ОКРІМ:

А. Тр...вожний, м...нулий, мед...цина, мер...діан.

Б. Зуп...нився, бр...ніти, м...сливець, стр...міти.

В. М...стецтво, тр...валий, велос...пед, м...луватися.

Г. Тр...мати, завм...рати, м...телик, м...лодійний.

8. Укажіть рядок іменників, у якому на місці пропуску пишеться одна й та ж буква.

А. Кош...чок, мороз...во, мел...во, відер...чко, лож...чка, вікон...чко.

Б. Дощ...чка, горл...чко, горл...чка, коз...ня, вивед...ння, стріч...чка.

В. Дощ...чок, галяв...нка, печ...во, стол...чок, озер...чко, пряд...во.

Г. Смуж...чка, зар...во, вовч...ня, дон...чка, мереж...чка, мар...во.

9. Позначте рядок, у якому в усіх суфіксів слів слід писати ц.

А. Чуко...ький, Дрогоби...ький, солда...ький, коза...тво.

Б. Молоде...тво, юна...тво, парубо...ький, злочинни...ький.

В. Узбе...ький, калми...ький, чува...ький, кріпосни...ький.

Г. Найми...ький, тка...тво, кріпа...ький, чума...ький.

10. Позначте рядок, у якому допущено помилки в написанні займенників:

А. Яка-небудь, дещо, кого-небудь, аби з кого, нічий.

Б. Що-небудь, декотрі, будь-ким, аби на кому, ніхто.

В. Деякий, хтозна-кого, казна у чому, хтозна відчого, з казна ким.

Г. Хтозна-що, хтозна-на-чому, деякий, хтозна-кого, аби якого.

Д. Яка-небудь, де що, кого-небудь, аби з кого, нічий.

11. Позначте рядок, де наявна помилка.

А. Прем'єр-міністр, хліб-сіль, народно-визвольний, далекоглядний.

Б. Радіоапаратура, чар-зілля, м'ясо-молочний, волелюбний.

В. Військо-морський, лісостеповий, кисло-молочний, білосніжний.

Г. Генерал-лейтенант, віце-президент, екс-чемпіон, контратака.

Д. Сніжно-білий, фізико-математичний, радіофізичний, соціолінгвістика.

12. Укажіть рядок, де всі слова пишуться з м'яким знаком.

А. Порт..єра, Монтеск..є, ател..є, миш..як, кар..єра.

Б. Міл..йон, павіл..йон, барел..єф, бул..йон, ін..екція.

В. Н..ютон, ал..батрос, міл..ярд, конферанс..є, Мол..єр.

Г. Інтер..єр, прем..єра, кан..йон, фел..єтон, біл..ярд.

13. Усі слова є спільнокореневими в рядку

А. Весняний, веснянка, весна, навесні.

Б. Мовчати, мовчиш, мовчу, мовчали.

В. Лисиця, лис, лисий, лисина.

Г. Вода, водій, водити, підводний.

Д. Бесіда, бескид, безбарвний, безколірний.

14. Граматично правильне закінчення речення «Мріючи про майбутнє, ...»

А. думки летять кудись далеко.

Б. здається все минуле таким далеким.

В. згадую прожиті дні.

Г. нас кличе до себе минуле.

Д. перед нами постають незнані світи.

ЗАВДАННЯ НА ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ

1. Установіть відповідність між іменниками та відмінами, до яких вони належать.

1 перша

А злюка, бідолаха, хитрюга вельможа

2 друга

Б кір, Сибір, тигр, біль

3 третя

В папороть, путь, лань, мить

4 четверта

Г плем'я, вим'я, тім'я, сім'я

Д жіноцтво, листя, теля, дівча

2. Установіть відповідність.

Розряд за значенням прикметника

Приклад

1 якісні

А вовча натура, лисячий хвіст

2 відносні

Б глиняний горщик, кришталева ваза

3 присвійні

В мамина пісня, вовчі зуби

4 відносно-якісні

Г срібний голос, золоті колоски

пшениці

Д міцне коріння, широкий степ

3. Установіть відповідність.

Слово

- 1 другий
- 2 двоякий
- 3 подвоєний
- 4 жодний

Частина мови

- А числівник
- Б прикметник
- В дієприкметник
- Г займенник
- Д іменник

4. Установіть відповідність.

Займенники

- 1 їхній, ваш, твій
- 2 хтозна-що, дехто, щось
- 3 ніскільки, нікотрий, ніщо
- 4 який, хто, що

Розряд за значенням

- А присвійні
- Б неозначені
- В заперечні
- Г відносні
- Д означальні

ПЕРЕВІР СЕБЕ (ТЕСТОВИЙ ПРАКТИКУМ ОЛІМПІАДНОГО РІВНЯ)

1. Установіть відповідність.

Вид підрядного речення

- 1 обставинне причини
- 2 обставинне часу

Приклад

- А Вони зустрінуться, коли засяють зорі.
- Б Книга корисна, коли її читають.

- 3 обставинне умови дитинства.
- 4 обставинне місця

- В Я згадую село, де пройшло моє дитинство.
- Г Усі в чеканні істинної ласки, бо навіть ніч свого чекає дня.
- Д Ми підемо, де трави похилі.

2. З'ясуйте тип простих речень.

Тип речення

- 1 просте неповне
- 2 односкладне
- 3 двоскладне непоширене
- 4 двоскладне поширене

Приклад

- А Рання весна.
- Б Здавалося, що все закінчилось.
- В Тут люди приязні.
- Г На небі – зорі.
- Д Дід був старий.

3. Установіть відповідність між словами та правилами їх написання.

1 виїз..ний, гус..нути, корис..ний

2 хвас..нути, пес..ливий, зап'яс..ний

3 хрус..нути, доблес..ний, компос..ний

4 пес...ливий, кіс...лявий, хвас...ливий

А спрощення в групах приголосних не відбувається в жодному слові

Б спрощення в групах приголосних відбувається в усіх словах

В наведено винятки з орфограми «Спрощення в групах приголосних»

Г спрощення в групах приголосних відбувається в двох словах

Д спрощення в групах приголосних відбувається в одному слові

4. Установіть відповідність між словами та правилами їх написання.

1 т..мяний, рибал..ство, нян..ці

Б

2 русал..ці, Оксан..ці, Уман..щина

3 Гуцул..щина, Ковел..щина, Коростен..щина

4 нен..ці, сторін..ці, дівчин..ці

Б

А усі слова пишуться без

Б два слова пишуться з Б

В усі слова пишуться з Б

Г одне слово пишеться з

Д усі слова можуть писатися як із Б, так і без нього

5. Визначте, який вид підрядного речення відповідає фрагментові складного речення.

Характеристика речення

1 означальне

2 з'ясувальне

3 обставинне допустове

4 обставинне мети

Приклад

А Ми зібралися на екскурсію, хоч...

Б Той день, що..., я запам'ятаю.

В Треба багато працювати, щоб...

Г Мені здалося, що...

Д Я піду туди, куди...

6. Установіть відповідність між реченнями та їхніми характеристиками (розділові знаки пропущено).

Характеристика речення

1 складнопідрядне речення

2 складносурядне речення

Приклад

А Чи то праця задавила молодую силу чи то нудьга невсипуца його звалила.

Б Не знаю я що буде після нас.

3 безсполучникове речення В Швидко смеркало і стало зрозуміло що осінь не за горами.

4 складне речення з різними видами зв'язку Г Іду полем бур'янищами раз по раз обминаючи глибокі вирви з-під снарядів ледве не вщерть налиті каламутною талою водою відлига вже третій день і прислухаюсь до туману.
Д Я думала весна для всіх настала.

7. Установіть відповідність між реченням та його характеристикою.

1 складносурядне єднальне А На тому боці, ген під обрієм, примостилося село, а над ним посотались угору сірими верболозами дими з коминів.

2 складносурядне розділове Б Вітер улігся, і в ранковій тиші в голубе небо раптом ударив на сполох дзвін.

3 складносурядне протиставне В Тисячі людей копошилися по вулицях та дворах, бігли зі зброєю у визначені місця, ставали до заборол.

4 просте з однорідними присудками Г Він був готовий, як звір, кожної миті при спротиві напасти на пастухів, аби лиш заволодіти їхньою їжею.

Д Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила.

8. Установіть відповідність.

Стиль *Словосполучення*
1 художній А офіційний Київ, програма ядерного роззброєння, інтереси країни.

2 розмовно-побутовий Б осінні карнавали, хуртовина айстр, посмішка сонця

3 публіцистичний В відповідно до рішення, згідно з регламентом, за звітний період

4 офіційно-діловий Г реготи справляти, виводити на чисту воду, голова макітриться

Д стиль, аспекти вивчення звуків, асиміляція

9. Установіть відповідність між словами та способами їхнього творення.

Спосіб *Слова*
1 безафіксний А килимар, радість, потужність, волосина